

Oslo kommune
Byrådsavdeling for kunnskap og utdanning

Oslostandard for

Systematisk oppfølging av barns språkutvikling

Innhold

Forord.....	3
Om denne Oslostandarden.....	4
Bakgrunn for opprettelsen av standarden.....	4
Rutiner for systematisk oppfølging av barns språkutvikling.....	6
Rutine 1: Observasjon av alle barns språkutvikling på norsk	7
Rutine 2: Foreldresamtale to ganger i året	7
Rutine 3: Observasjon av barnets norskspråklige utvikling med bruk av TRAS	9
Rutine 4: Observasjon av 3-åringenes norskspråklige utvikling med bruk av TRAS	9
Rutine 5: Oppfølgingstiltak etter bruk av observasjonsverktøyet	10
Rutine 6: Oppfølging og rapportering	10
Rutine 7: Rutiner for oppbevaring av og innsyn i språkdokumenter	11
De ulike språkområdene i TRAS.....	13
Flerspråklighet.....	14
Hva møter barna på skolen?	14
Aktuelle linker.....	15
Samtykke til språkoobservasjon med TRAS.....	16
Samtykke til overføring av TRAS observasjonsskjemaet	17
Oppfølgingsplan	18
Sluttnoter	19

Forord

Barn som begynner tidlig i barnehage, har lavere risiko for forsinket språkutvikling. Systematisk arbeid med språk i barnehagen kan bedre barns språklige utvikling på viktige områder. Det er en sammenheng mellom godt språk i barneårene, senere skoleresultater og mindre risiko for å falle ut av arbeidslivet.

Vi lever i en by der barn lærer flere språk, mange allerede fra fødselen. Språk er avgjørende for barns mulighet til å kommunisere med andre barn og voksne. Barn som vokser opp i Norge må derfor beherske norsk. Gjennom språket kan barn sette ord på erfaringer og reflektere sammen med andre. Språk er viktig her og nå, i barnehagen og på skolen. Det påvirker hele barnets liv og dannelse. Det gir mulighet for vennskap, lek, samspill, læring og senere deltakelse i arbeidslivet.

Det er en stor utfordring for oss i Oslo at hvert fjerde barn ikke kan nok norsk til å følge ordinær opplæring ved skolestart. Mange av disse barna har gått i barnehage. Det er vanlig at det tar lenger tid å lære seg norsk som andrespråk. Det er viktig at barnehagen hjelper disse barna med å lære seg norsk, slik at de har gode forutsetninger når de begynner på skolen. Byrådets mål er at alle skal kunne norsk før skolestart.

Det kan være utfordrende å se alle de barna som trenger ekstra språkstøtte. Mer systematisk vurdering og oppfølging av barnas språkutvikling er viktig for å sikre at flest mulig barn fanges opp tidlig nok og får nødvendig språkstøtte. Oslo har satset stort på kompetanseheving i barns språkutvikling, språkkartlegging og språkarbeid i barnehagen. Opplæringen danner et viktig fundament for den systematiske oppfølgingen av barns språkutvikling som denne standarden legger til grunn.

Alle kommunale barnehager skal følge denne standarden. Jeg oppfordrer også alle ikke-kommunale barnehager til å følge den.

Oslo, juni 2015

Anniken Hauglie
Byråd for kunnskap og utdanning

Om denne Oslostandarden

Denne Oslostandarden beskriver rutiner for barnehagenes oppfølging av barns språkutvikling. Målet med standarden er:

- At barn skal ha et rikt språkmiljø og god språkutvikling
- At barn som har behov for språkstøtte får dette tidlig
- At foresatte og barnehagen samarbeider om barnets språkutvikling
- At barn får best mulig forutsetninger til å følge ordinær opplæring på skolen

Rutinene i denne standarden skal følges av alle kommunale barnehager. Ikke-kommunale barnehager oppfordres sterkt til å gjøre det samme.

Som en del av det systematiske språkarbeidet har Oslo kommune bestemt at alle kommunale barnehager¹ skal bruke observasjonsverktøyet TRAS² for barn etter fylte 2 år. TRAS står for ”Tidlig registrering av språkutvikling” og er et verktøy for systematisk observasjon for å kunne gi målrettet språkstimulering, både til det enkelte barn og hele barnegruppen. Barnehagene kan bruke andre observasjonsverktøy i tillegg til TRAS.

Standarden må sees i sammenheng med *Oslostandard for godt språkmiljø, Oslostandard for samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole* og *Oslobarnehagenes årsplan med progresjonsplan* (barnehagens årsplan).

Bakgrunn for opprettelsen av standarden

Barnehageloven vektlegger at *”barnehagen skal sikre barn under opplæringspliktig alder et oppvekstmiljø som gir utfordringer som er tilpasset barnets alder og funksjonsnivå”*.

Rammeplan for barnehage gir føringer for språkarbeidet: *”Barnehagen må sørge for at alle barn får varierte og positive erfaringer med å bruke språket som kommunikasjonsmiddel, som redskap for tenkning og som uttrykk for egne tanker og følelser. (...) Noen barn har sen språkutvikling eller andre språkproblemer. De må få tidlig og god hjelp”*.

En rekke barn har et annet morsmål enn norsk og lærer norsk som andrespråk i barnehagen. Personalet må *”oppmuntre barn med to- eller flerspråklig bakgrunn til å være språklig aktive og samtidig hjelpe dem til å få erfaringer som bygger opp deres begrepsforståelse og ordforråd i norsk”*.

Språkutviklingen er en prosess som begynner fra barnet blir født. Utviklingen av språket har noen milepæler som man skal være oppmerksom på. For flerspråklige barn kan dette arte seg noe annerledes enn for enspråklige barn.

I løpet av barnehageårene utvikler barna sin språkforståelse og fortellerkompetanse. Utviklingen går fra et situasjonsbundet ”her og nå”-språk til et mer situasjonsuavhengig ”der og da”-språk. Det kan være store variasjoner i barns språkutvikling i førskolealder. Ved fire års alder kan noen barn ha tre ganger så stort ordforråd som de barna som har minst ordforråd. Mye tyder på at forskjellene vedvarer – og kan øke over tid.

Systematisk oppfølging av alle barns språkutvikling i Oslobarnehagene kan bidra til å gi alle barn en god språkutvikling.

Forskning viser at mellom 10-20 % av 2-3 åringer har forsinket eller avvikende språkutvikling, mens mellom 5-10 % av alle førskolebarn har en språkvanske.³ Årsaken til at noen barn har en forsinket

språkutvikling kan skyldes både miljømessige og arvelige faktorer som virker sammen over tid. For noen av disse vil språkutfordringene vedvare og kunne få betydning for hvordan barnet klarer å tilpasse seg sosialt og senere fungere i skole, yrke og samfunnsliv. Hos flere barn oppdages ikke språkproblemene i overgangen mellom barnehage og skole, men kan dukke opp etter hvert som lese- og skrivevansker.⁴

Det kan være utfordrende å oppdage hva barna trenger av språkstøtte. Noen barn kan for eksempel ha gode strategier for å kompensere for svake ferdigheter. Forskning viser at tre av fem barn som har behov for ekstra språkstøtte, overses når de observeres i barnehagen uten systematisk observasjonsverktøy.⁵ Dette tilsier derfor at det skal en være lav terskel for å benytte oververvsjonsverktøyet TRAS. God systematikk i vurdering og oppfølging av barnas språkutvikling er viktig for å sikre at flest mulig barn skal få nødvendig språkstøtte.

I Oslo er det en stor utfordring at mange barn ikke kan godt nok norsk til å følge ordinær opplæring på skolen. Mange av disse barna er født i Norge og har gått i barnehage. Det er viktig at barnehagen legger til rette for at disse barna lærer seg norsk, slik at de gis de beste forutsetningene for å få en god skolestart

Rutiner for systematisk oppfølging av barns språkutvikling

Rutinene i denne Oslostandarden beskriver hvordan personalet skal følge med på alle barnehagebarns språkutvikling i norsk.

I samtale med foresatte informeres det om observasjonsverktøyet TRAS og hvordan det brukes for å finne ut mer om barnets språkferdigheter og behov for språkstøtte. Tiltak i barnehagen og i hjemmet utarbeides i samarbeid med barnets foresatte.

Modell for barnehagenes systematiske vurdering og oppfølging av barnas språkutvikling:

Rutine 1: Observasjon av alle barns språkutvikling på norsk

Når:	Systematisk gjennom hele året
Hvem:	Alle barnehagebarn
Ansvar:	Pedagogisk leder
Arbeid:	Løpende observasjon med vurdering av alle barns språkutvikling Ved bruk av TRAS må samtykke fra foresatte innhentes (rutine 2)

Pedagogisk leder har ansvar for å observere alle barns helhetlige utvikling og trivsel i barnehagen. Observasjon av barns språkutvikling og norskferdigheter inngår i den ordinære oppfølgingen av alle barnehagebarn. Det danner grunnlag for pedagogens vurdering av hvor hvert barn er kommet i sin språkutvikling og hva hvert barn bør få av videre stimulering.

Løpende observasjon, vurdering og dokumentasjon av barnets utvikling kan gjøres på ulike måter og med ulike hjelpemidler. Basert på forskningsresultater om barns ordforråd⁶ og strukturert språkarbeid⁷, anbefales systematisk observasjonsverktøy med dokumentasjon. På bakgrunn av dette anbefales bruk av observasjonsverktøyet TRAS på alle barn fra fylt 2 år.

Områder for observasjon av språkutvikling:

- Samspill
- Kommunikasjon
- Oppmerksomhet
- Språkforståelse
- Språklig bevissthet
- Uttale
- Ordproduksjon
- Setningsproduksjon

Boksen til høyre viser områder som er naturlig å observere. Hvilke områder som er mest relevante vil variere med barnets utvikling og progresjon. For å ha en god språkutvikling bør områdene samspill, kommunikasjon og oppmerksomhet ha en adekvat utvikling, før man kan bygge videre på de andre språkområdene.

Observasjonen skal gjennomføres gjennom kontinuerlig observasjon i daglig samspill med barnet. Dette er i tråd med hva rammeplanen sier om lek og læring⁸: «Læring foregår i det daglige samspillet med andre mennesker og med miljøet, og er nært sammenvevd med lek, oppdragelse og omsorg».

Rutine 2: Foreldresamtale to ganger i året

Når:	Høst og vår
Hvem:	Foresatte til alle barn
Ansvar:	Pedagogisk leder
Arbeid:	Samtale med foresatte om barnets språkutvikling. Utfylling av samtykkeskjema for språkobserasjon med TRAS

Et nært samarbeid med foresatte er viktig for å støtte barnas språkutvikling. Foresatte har hovedansvaret for sitt barn og har viktig kunnskap om barnets språkutvikling. Barnehagens vurdering av barnets språkutvikling skal presenteres og drøftes med foresatte gjennom hele barnehagetiden.

Det skal avholdes to foreldresamtaler i året, gjennom hele barnehagetiden. Barnets språkutvikling skal være ett av flere tema i samtalen. Alle foresatte skal få foreldrebrosjyren om Oslobarnehagens språkarbeid, "Språk i barnehagen". Brosjyrens er oversatt til flere språk, se Oslo kommunes nettsider.

I foreldresamtalene bør følgende være inkludert:

- Hvordan barnehagen arbeider med utvikling av barnets språkutvikling
- Pedagogens vurdering av barnets språk- og samspillskompetanse: mestring og utfordringer
- Foresattes synspunkter på barnets språkutvikling
- Hva er neste utviklingsområde/steg for barnet
- Hva foresatte kan bidra med

Informasjon om samtykke

I førstegangssamtalen skal foresatte informeres om observasjonsverktøyet TRAS og at det er dette observasjonsverktøyet barnehagen bruker. Foresatte kan også selv be om at observasjonsverktøyet skal benyttes ved observasjon av deres barn.

Informasjon om barns ferdigheter regnes som sensitive personopplysninger. Det må derfor innhentes skriftlig samtykke fra foresatte før bruk av TRAS (se skjema s.16). Pedagogisk leder må sørge for at foresatte forstår hva samtykket innebærer. Foresatte skal informeres om at:

- Personalet og foresatte fyller sammen ut samtykkeskjemaet i en samtale. Foresatte har mulighet til å reservere seg mot bruk av TRAS
- Foresatte skal alltid få en kopi av ferdig utfylt og underskrevet skjema (jf. s. 16-17)
- Formålet med samtykkeskjemaet er at foresatte skal få informasjon om TRAS og gi et samtykke
- Foresatte skal ha informasjon om oppbevaringsrutinene
- Foresatte kan kreve innsyn

I samarbeid med flerspråklige familier er det viktig å informere om at det primært er barnets norske språk som observeres i barnehagen. Samtidig bør det vektlegges at morsmål er viktig for barnets opplevelse av identitet og mestring. For at barnehagen skal få et mer helhetlig bilde av barnets språkferdigheter, bør foresatte oppfordres til å informere om barnets morsmålsutvikling. Pedagogisk leder må i forkant av møtet vurdere behov for tolk eller annen hjelp.

De fleste foresatte vil sette pris på at barnehagen bryr seg om barnets språkutvikling, men noen foresatte kan synes det er vanskelig å få høre at barnet kan ha behov for språkstøtte. Pedagogisk leder må ta hensyn til dette når informasjonen formidles til foresatte.

Det er viktig å formidle at TRAS også er et arbeidsverktøy for ansatte, slik at det kan tilrettelegges for et godt språkmiljø for hele barnegruppen. Barnets språkutvikling, språkbobservasjon og tiltak følges opp i alle foreldresamtalene.

Rutine 3: Observasjon av barnets norskspråklige utvikling med bruk av TRAS

Når:	Fra barnet har fylt 2 år
Hvem:	Barn som har/kan ha behov for språkstøtte
Ansvar:	Pedagogisk leder
Arbeid:	Observasjon med TRAS og tolking av resultater

Formålet med bruken av observasjonsverktøyet er at barnet skal få adekvat og tidlig hjelp hvis det trenger det. Observasjonen skal gjennomføres og tolkes på grunnlag av kontinuerlig observasjon i daglig samspill med barnet. Fagboken til TRAS beskriver hvordan verktøyet skal brukes.

Selv om bruk av observasjonsverktøyet TRAS først skjer fra barnet har fylt 2 år, må det gis språkstimulering i barnehagen. Forskning viser at barn fra halvannet til de er ca. 6 år lærer seg 10 nye ord hver dag⁹. Dette bekrefter betydningen av strukturert språkarbeid helt fra første dag i barnehagen.

For flerspråklige barn som nettopp har begynt sin norskinnlæring, kan TRAS uten aldersmarkering brukes. Når barnet har kommet et stykke på vei i den norskspråklige utviklingen, bør TRAS med aldersmarkeringer benyttes.

Pedagogen tolker resultatene fra den utfylte TRAS-sirkelen og informerer foresatte i foreldresamtalen. I samarbeid med foresatte kan pedagogen vurdere å bruke andre verktøy i tillegg til TRAS, eller be om hjelp fra andre faginstanser for å vurdere barnets behov. Pedagogen har ansvar for at TRAS følges opp gjennom å fylle ut skjemaet for oppfølgingsplan (s.18).

Rutine 4: Observasjon av 3-åringenes norskspråklige utvikling med bruk av TRAS

Når:	Fra barnet har fylt 3 år
Hvem:	Alle 3-åringene. Bystyret har vedtatt følgende: <i>«Det etableres obligatorisk språkkartlegging av alle 3-åringer i forbindelse med 3-årskontroll på helsestasjon eller i barnehagene»</i>
Ansvar:	Pedagogisk leder
Arbeid:	Observasjon med TRAS Utarbeide, gjennomføre og lage oppfølgingsplan Utfylling av samtykkeskjema for språkoobservasjon med TRAS

Formålet med bruken av observasjonsverktøyet er at barnet skal få adekvat og tidlig hjelp. I tillegg er observasjonsverktøyet et arbeidsverktøy for personalet for å legge til rette for et systematisk språkarbeid, både for det enkelte barn og 3 åringer som gruppe. Observasjonsverktøyet skal benyttes og tolkes på grunnlag av kontinuerlig observasjon i daglig samspill med barnet. Fagboken til TRAS beskriver hvordan verktøyet skal brukes.

Pedagogen tolker resultatene fra observasjonsskjemaet og inviterer til en samtale med foresatte, hvor observasjonene blir gjennomgått og drøftet. Pedagogen har ansvar for at TRAS følges opp gjennom å fyller ut oppfølgingsplanen (s.18).

Rutine 5: Oppfølgingstiltak etter bruk av observasjonsverktøyet

Når:	Etter bruk av TRAS
Hvem:	Barn som har fått språket observert gjennom TRAS
Ansvar:	Pedagogisk leder
Arbeid:	Informere foresatte Utarbeide, gjennomføre og evaluere oppfølgingsplan

I samtalen skal pedagogisk leder informere foresatte om hvordan hun/han har tolket resultatene og gi sin vurdering av barnets behov for videre oppfølging. Det vil i samarbeid med foresatte bli utarbeidet en oppfølgingsplan, slik at det jobbes med at barnet kan nå neste utviklingsområde/steg. Pedagogisk leder avtaler ny foreldresamtale for oppfølging etter bruk av observasjonsverktøyet.

Rutine 6: Oppfølging og rapportering

Når:	Halvårlig i juni og desember (barnehageledere) Desember (bydelsdirektøren)
Ansvar:	Barnehagens leder Bydelsdirektøren
Arbeid:	Oppfølging og rapportering i tjenestelinje

Barnehagens leder rapporterer hvert halvår til bydel. Det skal rapporteres på hvor mange barnehagebarn som er blitt observert med TRAS. I tillegg skal det rapporteres på hvor mange barnehagebarn som det har blitt utarbeidet oppfølgingsplaner for og antall reservasjoner. Når det gjelder oppfølgingsplaner presiseres det at det gjelder antall barn, ikke antall planer. Bydelsdirektør rapporterer årlig videre til byrådsavdelingen.

Arbeidet med systematisk oppfølging av barns språkutvikling ses i sammenheng med evaluering og utvikling av barnehagens språkmiljø og neste års årsplan.

Bydelen skal følge opp denne Oslostandarden i ledersamtaler, kompetansetiltak og tilsyn

Mal for rapporteringen:

PERIODE:			
	Utfylte TRAS skjemaer (antall)	Barn med oppfølgingsplan/planer (antall)	Barn med reservasjon (antall)
2 år			
3 år			
4 år			
5 år			

Rutine 7: Rutiner for oppbevaring av og innsyn i språkdokumenter

Informasjon om enkeltbarns språkferdigheter er personsensitive opplysninger og skal sikres i samsvar med personopplysningsloven og forvaltningsloven.¹⁰ Hvis opplysninger nedtegnes elektronisk skal maskinen være plassert i et låst rom, og opplysningene må være beskyttet med passord og tidsinnstilt utlogging.¹¹

Samtykkeskjema

- Fylles ut sammen med foresatte - se rutine 6 (pedagogisk leder)
- Foresattes samtykke noteres i eget skjema i barnehagen og oppbevares i barnehagens arkiv (pedagogisk leder og barnehagens leder)
- Samtykkeskjemaet sendes til bydelen for arkivering med journalføring (barnehagens leder)

Bydelen skal arkivere samtykkeskjemaet i 3 år etter barnet slutter i barnehagen.

Hvis samtykket trekkes tilbake av foresatte, må det gjøres skriftlig. Dersom dokumenter sendes til andre instanser, kreves eget samtykke. Aktuelle saksdokumenter oppbevares i henhold til arkivlovens bestemmelser og Oslo kommunes arkivinstruks.

TRAS observasjonsskjema og oppfølgingsplan

- Oppbevares i barnehagens arkiv så lenge barnet går i barnehagen (pedagogisk leder)
- Når barnet slutter i barnehagen sendes originalene til bydelen for arkivering med journalføring (barnehagens leder)
- Dersom barnet bytter barnehage sendes en kopi av TRAS observasjonsskjema til ny barnehage. Originalen og oppfølgingsplanene sendes til bydelen for arkivering med journalføring (pedagogisk leder og barnehagens leder)

Bydelen skal aktivere samtykkeskjemaet i 3 år etter barnet slutter i barnehagen

Foresatte har til enhver tid rett til innsyn i dokumenter som er arkivert om barnet i barnehagen og bør få en kopi av disse. Det gjelder imidlertid ikke pedagogens notater til eget arbeid, for eksempel observasjonsnotater. Notater må skrives slik at det ikke fremgår hvilket barn notatet gjelder. Kun eier av notatet skal kunne identifisere barnet ut fra teksten i tilfelle notatet kommer på avveie.

Barns språkutvikling

Språktreet – et hjelpemiddel for å forstå barns språkutvikling

Språkutvikling kan sammenliknes med hvordan et tre vokser.¹² Språket henter sin næring fra sine omgivelser, men språket vokser også ut fra iboende evner og muligheter. Et godt språk må hele tiden fornye og forsterke det grunnleggende samtidig som ny utvikling og vekst kommer til. Treets røtter, stamme, grener og blader påvirkes av hverandre og av omgivelsene.

Språkproduksjon Ordforråd og grammatikk

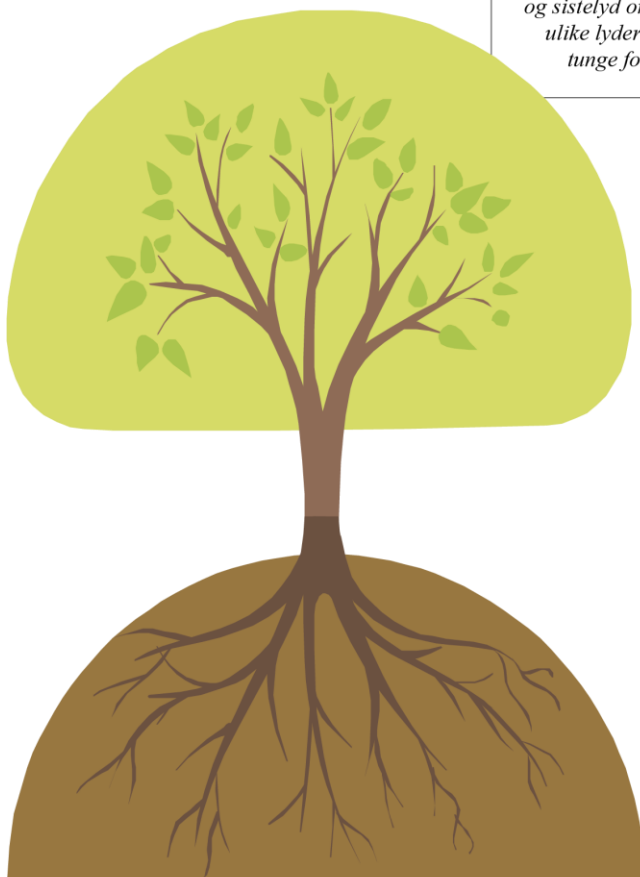
Grenene på treet viser til mestring av ordforråd og grammatikk. For å kunne fortelle hva en tenker og mener må en ha et godt ordforråd, beherske bøyningsmønster og vite hvordan en lager meningsfulle setninger.

Eksempel på støttende aktiviteter: Samtale med barnet om det som barnet er opptatt av, lytte til barnet og gi det tid til å snakke ferdig, invitere barnet til å delta aktivt i samtaler, fortelle, synge sanger og lese bøker.

Uttale og språklyder

Bladene på treet viser til de enkelte språklydene og hvordan de kombineres til tale. Grenene viser til det barnet uttrykker og bladene til hvordan ord og setninger uttales, hvordan man bruker pust, tunge og lepper for å uttale ord (artikulasjon) og hvordan språklydene (fonemene) settes sammen til meningsfulle ord og setninger. Gradvis utvikler barnet bevissthet om den enkelte språklyden (fonembevissthet), som igjen legger et viktig grunnlag for å tilegne seg den alfabetiske koden og alfabetisk skriving og lesing.

Eksempel på støttende aktiviteter: Uttale ord tydelig, slik at barna erfarer et godt forbilde for egen uttale. Lek med rim og regler og ord som er morsomme å uttale for å styrke barnets fonologiske bevissthet. I samspill med eldre barn: lytt ut første og sistelyd ord (fonembevissthet). Se i speilet når dere sier ulike lyder og snakk om hvordan en former munn, lepper og tunge for å kunne si lydene (artikulatorisk bevissthet).

Språkforståelse

Stammen til treet symboliserer barnets språkforståelse. For å forstå det som sies må en vite hva ordene betyr, og hvordan ords bøyning og rekkefølge i en setning skaper setningsmening. Språkforståelse er, som stammen på treet, helt grunnleggende og sentral i utviklingen av et språk. Språkforståelse blir ofte oversett av både foreldre og pedagoger. Det kan være vanskelig å vite hva barn egentlig forstår, særlig fordi de ut fra sammenhengen kan "gjette seg til" setningers meninger.

Eksempel på støttende aktiviteter: Temaarbeid og prosjektarbeid der de samme ord og begreper brukes gjentatte ganger og over en lengre periode (mange repetisjoner og i ulike sammenhenger). Knytte ord og begreper sammen med barnas erfaringer og opplevelser (skape autentiske begreper). Bruke mange ord, abstrakte ord, "vanskelige" og sjeldne ord ofte og gjentatte ganger (bidra til stort ordforråd). Snakke om ord og hva de betyr (bidra til språklig bevissthet).

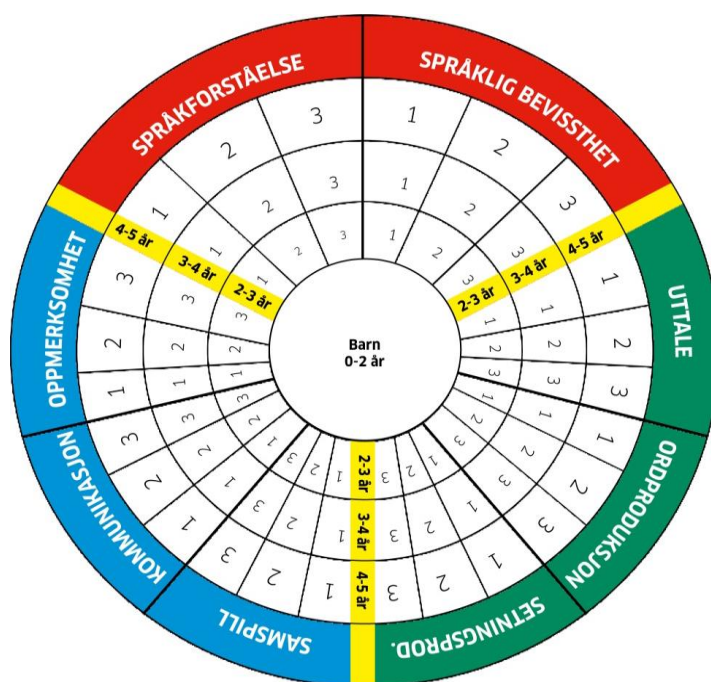
Underliggende evner og ferdigheter

I **røttene** til treet ligger den kraften som gjør at treet kan vokse. Røttene symboliserer de evner og ferdigheter som gir grunnlag for språklig vekst, for eksempel evnen til å lytte, oppmerksomhet, hukommelse, motivasjon, symbolforståelse, talemotorikk, syn og hørsel.

Eksempel på støttende aktiviteter: Skape en hverdag som motiverer og engasjerer barna til å delta aktivt i samtaler og fortellinger, og en kultur for at det er bra å stille spørsmål, undre seg over og finne ut mer om det en ikke forstår.

De ulike språkområdene i TRAS

TRAS, tidlig registrering av språk, er et verktøy for observasjon av språk i daglig samspill. Materiellet er utviklet til bruk i barnehager og består av en fagbok, observasjonsskjema og tiltaksperm. TRAS-sirkelen under viser hvordan ulike språkområder er vevd sammen og utgjør en helhet i forståelsen av barns språkutvikling. Se fagboken til TRAS for mer informasjon om barns språkutvikling.

Språkvansker

Språkvansker som er uventet, ut fra barnets øvrige fungering, blir definert som spesifikke språkvansker. Mye tyder på at språkvanskene vil vedvare. Det er stor variasjon innenfor området språkvansker, i henhold til alvorlighetsgraden. Barn som har språkvansker er ingen ensartet gruppe. Det vanligste er å dele språkvanskene inn i tre grupper¹³; 1) barn som har vansker med å uttrykke seg, 2) barn som har problemer med både å forstå det andre sier og selv uttrykke seg og 3) barn som har problemer med å tilegne seg språkets lydsystem. Det kan være vanskelig å skille mellom forsinket språkutvikling og spesifikke språkvansker. Systematisk observasjon av barnet er det viktigste verktøyet barnehageansatte har. Gjennom observasjon kan man oppdage et eller flere tegn til språkvansker, blant annet¹⁴:

- Hvis barnet ikke bruker ettordsytring ved 1 1/2 årsalder
- 2-åring som har mangelfull språkforståelse
- 3-åring som ikke produserer ytringer på tre ord eller mer
- 4-5 åring som har vansker med å forstå eller er vanskelig å forstå
- 5-åring som har lite ordbøyninger og enkel setningsstruktur.
- Barn som ofte foretrekker å leke med yngre barn

Flerspråklighet

Å kunne flere språk er verdifullt. Når barn har annet morsmål enn norsk, eller lærer flere språk samtidig, kan den norskspråklige utviklingen skje langsommere og ha et annet forløp enn for barn som kun lærer norsk. Likevel er det vanlig at barn som lærer flere språk samtidig vil tilegne seg de grunnleggende språklige milepælene i omtrent samme rekkefølge på de ulike språkene. Tempoet vil ofte være langsommere på andre- og tredjespråket.¹⁵ Flerspråklige barns bakgrunn er forskjellig, og det varierer hvordan barna mestrer den flerspråklige situasjonen.

Utvikling av kommunikative ferdigheter på andrespråket går relativt raskt, mens utvikling av språkferdigheter på det nivået som kreves i skolesammenheng vil ta lengre tid.¹⁶ Det er derfor viktig å starte så tidlig som mulig med utvikling av norsk hos barnehagebarna. Vurderingen kan også vanskeliggjøres av at noen flerspråklige barn går inn i en taus periode når de begynner i barnehagen. Perioden kan være kortvarig, men den kan også vare i flere måneder. Barna kan lære mye norsk, selv om de selv ikke snakker, og de kan forstå store deler av kommunikasjonen.¹⁷

Hva møter barna på skolen?

Skolestarterne har mange forventninger til skolestart. De aller fleste gleder seg til å lære å lese og regne. Leseopplæringen fra første trinn er obligatorisk i Osloskolen. Siden lesing og skriving er språklige aktiviteter, er et godt utviklet språk fundamentet for lese- og skriveutviklingen. Begrepsforståelse har vist seg å være avgjørende for læringsutbyttet i de fleste skolefag. Forskning viser at det ordforrådet man har som barn har stor betydning for hvor mye barnet lærer på skolen.¹⁸

Barnehagen og skolen skal samarbeide om å gi alle barn en trygg og god overgang. Derfor er det viktig at skolen får informasjon om barna slik at skolestarterne får god oppfølging fra dag én. *Oslostandard for Samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole* legger føringer for hvordan de kommunale barnehagene og skolene i Oslo skal samarbeide. De ikke-kommunale barnehagene og skolene bør også følge standarden. Samarbeidet omfatter blant annet informasjonsoverføring om barnets språklige kompetanse; hva det mestrer og hva det har behov for av videre oppfølging.

Læreplanene inneholder kompetansemål som beskriver hva elevene skal kunne mestre. Elevene på 1. og 2. trinn arbeider for å nå målene på 2. trinn. I alle læreplaner er det angitt hvordan grunnleggende ferdigheter skal inngå i fagene. Ferdighetene er å kunne *lese, skrive, regne, bruke digitale verktøy og uttrykke seg muntlig*.

Elever med et annet morsmål enn norsk og samisk har rett til særskilt norskopplæring inntil de har tilstrekkelige norskspråklige ferdigheter til å følge den ordinære opplæringen.¹⁹ Osloskolen kartlegger elevenes norskspråklige ferdigheter ved skolestart med et verktøy kalt Norsk som læringsspråk, før det eventuelt fattes vedtak om særskilt norskopplæring.

Om våren på 1. trinn gjennomføres to nasjonale kartleggingsprøver, en i lesing og en i tallforståelse og regning. Formålet med kartleggingsprøvene er å finne ut hvem som trenger ekstra oppfølging og iverksette tiltak for disse elevene. For å skåre over bekymringsgrensen på leseferdighetsprøven må eleven ha norskspråklige ferdigheter *utover* det som er tilstrekkelig for å kommunisere i lek og samvær med jevnaldrende.²⁰

Aktuelle linker

Regjeringen og Kunnskapsdepartementet www.regjeringen.no

Lov om barnehagen (barnehageloven)

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (forskrift til barnehageloven)

Meld. St. 23 (2007-2008) Språk bygger broer

Meld. St. 41 (2008-2009) Kvalitet i barnehagen

Meld. St. 24 (2012-2013) Fremtidens barnehage

Utdanningsdirektoratet www.utdanningsdirektoratet.no

Veileder: Språk i barnehagen - mye mer enn bare prat (2013)

Temahefte om språkmiljø og språkstimulering i barnehagen (2009)

Temahefte om språklig og kulturelt mangfold (2006)

Oslobarnehagen www.oslo.kommune.no

Bystyremelding 1/2012, Oslobarnehagen – Økt kvalitet og styrket læringsarena (2013)

Oslostandard for Godt språkmiljø i barnehager med egenvurdering (2013)

Foreldrebrosjyre om Norsk i barnehagen (2013).

Oslostandard for Samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole (versjon 2, 2013)

Oslostandard for Årsplan og progresjonsplan for de syv fagområdene (2012)

Utdanningsetaten www.utdanningsetaten.oslo.kommune.no

Samtykke til språkobservasjon med TRAS

Dette skjemaet brukes i foreldresamtalen ved samtykke til bruk av observasjonsverktøy. Hensikten med å benytte observasjonsverktøyet er å få bedre kunnskap om barnets språkferdigheter. På den måten kan barnehagen bedre forstå barnets behov og lettere finne ut hvilken språkstøtte barnet har behov for. Ved å signere dette skjemaet gir foresatte sitt samtykke til benytte observasjonsverktøyet TRAS.

Verktøyet TRAS gir kunnskap om barns språkutvikling i alderen 2-5 år. Ved observasjon i naturlige situasjoner kan man fange opp viktige språklige elementer på disse områdene: Samspill, kommunikasjon, oppmerksomhet, språkforståelse, språklig bevissthet, uttale, ord- og setningsproduksjon. TRAS er utviklet av nasjonale forskningsmiljøer innen barns språkutvikling.

Etter bruk av TRAS skjemaet utarbeider barnehagen en tiltaksplan sammen med foresatte, for å sikre barnets språkutvikling

Barnets navn: _____

Dato for samtalen: _____

Vi **samtykker til** at barnehagen bruker TRAS for barnets språk- og kommunikasjonsferdigheter på norsk.

Vi **samtykker ikke**.

Hvis samtykke, gjelder samtykket for:

a) hele barnehageperioden i denne barnehagen

b) perioden frem til neste barnehageår

Foresattes underskrift

Barnehagens underskrift

Kopi til: Foresatte

Samtykket er gitt i henhold til Personopplysningsloven. Resultater fra kartlegging lagres i henhold til arkivlovens bestemmelser og Oslo kommunes arkivinstruks. Opplysningene er kun tilgjengelig for ansatte i barnehagen med tjenstlig behov. Samtykket er frivillig og kan kalles tilbake når som helst. Foresatte bør få kopi og kan kreve og innsyn i dokumentene.

Samtykke til overføring av TRAS observasjonsskjemaet

Dette skjemaet brukes i foreldresamtalen ved samtykke til bruk av observasjonsverktøy. Formålet med samtykket er at foresatte skal være trygge på at barnehagen får hensiktsmessig informasjon om barnets språkutvikling.

Barnets navn: _____

Dato for samtalen: _____

Samtykket gjelder for:

a) TRAS skjemaet overføres til ny barnehage

Barnehagens navn: _____

b) ønsker ikke å overføre TRAS skjemaet til ny barnehage

Foresattes underskrift

Barnehagens underskrift

Kopi til: Foresatte

Vi samtykker i at dette skjemaet sendes til den barnehagen hvor barnet begynner. Samtykket er gitt i henhold til lov 14. 04. 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger kapittel II – Allmenne regler for behandling av personopplysninger. Hva det innebærer å gi samtykke følger av rutine nr.6 og 8 i Oslostandarden og er gjennomgått med den/de foresatte.

Oppfølgingsplan

Etter at TRAS er benyttet, skal foresatte og barnehage samarbeide om å lage en oppfølgingsplan med tiltak. Tiltakene evalueres i neste foreldresamtale, og planen oppdateres ved behov. Tiltakene evalueres i neste foreldresamtale, og planen oppdateres.

Barnets navn: _____

Dato for samtalen: _____

Status på utviklingen i perioden

Neste utviklingsområde/steg

Hjemmet kan bidra med:

Foresattes underskrift

Barnehagens underskrift

Kopi til: Foresatte

Tiltaksplanen lagres i henhold til arkivlovens bestemmelser og Oslo kommunes arkivinstruks. Opplysningene er kun tilgjengelig for ansatte i barnehagen med tjenstlig behov. Samtykket er frivillig og kan kalles tilbake når som helst. Foresatte bør få kopi og kan kreve og innsyn i dokumentene

Denne Oslostandard er utviklet i prosjekt *Oslobarnehagen* i Byrådsavdeling for kunnskap og utdanning. Den er basert på gode erfaringer fra bl.a. Oslobarnehager, bydelene, andre kommuner, København kommune, Lesesenteret ved Universitetet i Stavanger, Utdanningsdirektoratets veileder "Språk i barnehagen - mye mer enn bare prat" og ny forskning.

Sluttnoter

¹ Utdanningsdirektoratet skriver at barnehageeier kan velge verktøy og metoder i arbeidet med språk, jf. Veileder: Språk i barnehagen - mye mer enn bare prat (2013)

² Jf. TRAS- Tidlig registrering av språkutvikling - utviklet av Espenakk m.fl. (2013), et samarbeid mellom Statped, Lesesenteret og Senter for adferdsforskning ved Universitetet i Stavanger og Institutt for spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo. En validitetsstudie viser at TRAS har høy pålitelighet og måler det den er ment å måle, nemlig ulike aspekter av barns språklige ferdigheter.

³ Folkehelseinstituttet (2008) Forsinket språkutvikling, rapport 2008:10

⁴ Folkehelseinstituttet (2012) Barn i barnehager har bedre språkferdigheter. Artikkel på www.fhi.no. Basert på informasjon om 19,919 barn, innsamlet i Den norske mor og barn-undersøkelsen og fra Medisinsk fødselsregister.

⁵ Danmarks Evalueringsinst. (2011) Fælles indsats for sproget. Evaluering af særlige sprogindsatser for treårige.

⁶ Bloom, P. (2002) How children learn the meaning of words. Cambridge, Mass:MIT.Press

⁷ Ottem,E., &Espenakk (2011)Slkole – og barnhageutvikling: Kartlegging av barns spåk og leseferigheter. Psykologi i kommunen

⁸ Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver s. 25 og 26.

⁹ Bloom, P. (2002) How children learn the meaning of words. Cambridge, Mass:MIT.Press

¹⁰10 Se Lov om behandling av personopplysninger, spesielt §2 og §11 og lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker §13.

¹¹ Jf. Veileder om informasjonssikkerhet i barnehagen fra IKT-senteret, www.iktsenteret.no

¹² Basert på Law, J. (ed.) (1999) Communication Difficulties in Childhood: A Practical Guide

¹³ Espenakk, Klem, Rygvold, Ottem og Saltveit ; Språkveildereen (2007) Bredtvet kompetansesentert

¹⁴ Espenakk, Klem, Rygvold, Ottem og Saltveit ; Språkveildereen (2007) Bredtvet kompetansesentert

¹⁵ Hoff m.fl. (2008) Blackwell Handbook of Language Development; 16. Bilingual First Language Acquisition

¹⁶ Cummins, J. (2000) Language, power and pedagogy: Bilingual children in the crossfire. Clevedon: Multilingual Matters

¹⁷ For mer informasjon, se kap.3 i Utdanningsdirektoratets veileder "Språk i barnehagen".

¹⁸ Frost, J. m.fl. (2005) Semantic and Phonological Skills in Predicting Reading Development: From 3-16 Years of Age.

¹⁹ Dyslexia, 11, 79-92. "Both the semantic variables and interest in books at the age of three and the phonological variables at the age of six predicted reading development significantly at the age of 16."

¹⁹ Se § 2-8 i Opplæringsloven og www.utdanningsetaten.oslo.kommune.no

²⁰ Bekymringsgrensen beregnes på bakgrunn av elevresultatene fra et representativt utvalg første gang kartleggingsprøven gjennomføres. Basert på elevresultatene på nasjonalt nivå blir det beregnet en bekymringsgrense på 20 %. Se www.udir.no